

ТАРИХ ВА БАДИЙ АДАБИЁТ ФАНЛАРИНИ ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ АСОСИДА ЎҚИТИШ

Алимов Елёр Курияз ўғли

Елликқалъа тумани 27-мактаб тарих фани ўқитувчиси

elyoralimov5@gmail.com

***Аннотация:** мақолада тарих фанини бадий адабиёт фанига интеграция қилган ҳолда ўқитиш орқали талабаларнинг илмий хабардорлик компетенцияларини ривожлантириш, уларда тарихий фактлар ва бадий тўқима, ёки уйдирма маълумотларни фарқлаш кўникмаси ҳосил қилинади. Бўлажак тарих фани ўқиувчиларини мустақил, мантиқий фикрлашга, тарихий фактлар билан ишлаш ва бу жараёнда мавзуга доир тарихий бадий асарлардан фойдаланишга ўргатиш усуллари ҳақида фикр юритилган.*

***Калим сўзлар:** интеграция, тарихий факт, бадий тўқима, уйдирма маълумот, солиштириш, қиёслаш, умумлаштириш, аслини аниқлаш, ажратиш.*

TEACHING THE SUBJECTS OF HISTORY AND ART LITERATURE ON THE BASIS OF AN INTEGRATIVE APPROACH

***Abstract:** in the article, through the integration of the history science with the science of fiction, the development of scientific awareness competences of students, the ability to distinguish between historical facts and artistic fabric, or fictional information is formed. Methods of teaching future history students to think independently, logically, work with historical facts and use historical works of art related to the topic in this process are considered.*

***Keywords:** integration, historical fact, fiction, fiction, compare, contrast, generalize, identify, differentiate.*

Интеграция – ахборот, билим, фанлар ўртасидаги алоқаларни ўрнатишнинг умумий ва кўп қиррали жараёни ҳамда уларнинг яхлитлигини таъминлаш ва диалектик бирликдаги барча таркибий қисмларни қамраб олган ягона тузилма. Умумий илмий ҳодиса сифатида интеграция тушунчасининг мазмуни ҳақида батафсилроқ тўхталамиз. Француз тилида “интеграция” – қўшилиш, иштирок этиш; интеграция – тиклаш, тўлдириш, каби маъноларни англатади. Ж. Бернулли (1654-1705) математикага “integral” атамаси ва кейинчалик “интеграция”

тушунчаси киритган. У бир қатор гуманитар фанлар: фалсафа, социология, психология, педагогика ва бошқаларда фойдаланиб келинади. Шунинг учун интеграцияни қуйида тарих фанини ўқитишдаги илмий-методик тушунча сифатида кўриб чиқамиз.

Интегратив ёндашувнинг асоси бўлган таълимнинг интеграцияси таълим мазмунининг турли таркибий қисмлари, таълим соҳалари ва муассасалари, шунингдек субъектларнинг бирлашиши ва бирлашиши жараёни сифатида намоён бўлади. Педагогик интеграциянинг таълим жараёнининг умумий назарий хусусиятлари, В. С. Безрукова асарларида очиб берилган¹, шунингдек, А. С. Белкина², М. Н. Берулава³, Е. О. Галицкий⁴, О. М. Косянова⁵ ва бошқаларнинг илмий изланишларида ҳам интеграцион ёндашувга доир тавсиялар мавжуд.

Турли хил нуқтаи назарларни умумлаштириб, “интеграция” дан хулоса қилишимиз мумкин фалсафий нуқтаи назар билан боғлиқ бўлган ривожланиш жараёни сифатида тушунилади. Тўхтайдиган турли хил элементлар ва қисмларнинг бир бутунига бирлашиш мустақил равишда мавжуд бўлиш; социологик нуқтаи назардан, бу томонлардан бири илгари қисмларга бирлаштириш билан боғлиқ ривожланиш жараёнининг ёки аллақачон ўрнатилган тизим ичида мавжуд бўлиши мумкин бўлган элементлар – бундай ҳолда, унинг яхлитлиги ва ташкил этилиши даражаси ошади ёки бу илгари боғлиқ бўлмаган янги тизим пайдо бўлганда шаклланади.

Замонавий олий таълим тизимида тарих ўқитишнинг асосий мақсади талабаларда фаол фуқаролик позициясини шакллантириш, илмий хабардаорлик компетенцияни ривожлантиришдир, шунинг учун олий ўқув юртларида профилга йўналтирилган ўқитиш курси ўтказилди. Талабалар қайси касбга йўналтирилишидан қатъи назар ўз тарихини билиши у билан тфахрлана олиши керак. Бу борада айрим муаммолар юзага келиши табиий. Талабаларни дарсга қизиқтириш, уларга мавзу бўйича зарур билимларни тақдим қилиш ва энг мухими, қандай шаклда бериш, нима билан бирга тақдим қилиш, тарих фанини

¹ Безрукова, В. С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике / В.С. Безрукова. – Екатеринбург, 1994. – 152 с.

² Белкин, А.С. Компетентность. Профессионализм. Мастерство / А.С. Белкин. – Екатеринбург, 2004. – 188с.

³ Берулава, М.Н. Теоретические основы интеграции образования / М.Н. Берулава. – М.: Изд-во Совершенство, 1998. – 192 с. 28. Беспалько, В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько; Ин-т развития проф. образования. – М.: Изд-во Ин-та проф. образования М-ва образования России, 1995. – 336 с.

⁴ Галицкий, Е.О. Интегративный подход как теоретическая основа профессионально-личностного становления будущего педагога в университете: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Елена Олеговна Галицких. – Санкт-Петербург, 2002.–387 с.

⁵ Косянова, О.М. Интегративный подход к формированию профессиональной коммуникативной компетентности студентов правовых специальностей: автореф. дис. ... док. пед. наук. / О.М. Косянова. – Москва, 2008. – 46 с. 126.

қайси фанлар билан интеграция қилиш масалалари турибди. Албатта, мазкур муаммолар интегратив ёндаув асосида қулай ечим топади.

Тарих фани рақамлар орқали математикага, шунингдек, жой, макон нуқтаи назаридан география ва бошқа фанларга бевосита алоқадор. Шу ўрнида тарих ўқитишни адабиёт билан интеграция қилиш мақсадга мувофиқ бўлишини таъкидламоқчимиз. Тарихимизнинг деярли барча босқичларига доир тарихий асарлар мавжуд. Уларни адабиёт дарсларида ўрганиши мумкинлигини инобатга олиб, Урхун-энасой ёдгорликлари, араблар истилоси (Муқанна), хоразимшоҳлар (Жалолiddин Мангуберди), қорахонийлар, Амир Темури (Соҳибқирон), Бобур (Юлдузли тунлар), Шайбонийхон (Шайбонийнома), (Улуғбек хазинаси), (Алишер Навоий) каби асарлар ўз даврининг муҳим тарихий маълумотларини ҳам ўзида акс эттиришини инобатга олиб бундай бадиий асарларни тарих дарсларига боғлаш ва талабаларни мустақил мушоҳада қилишга ўргатиш яхши самара беради.

Бундай ёндашув натижасида талабалар тарихий ҳақиқатни уйдирма ёки бадиий тўқимадан ажратиб олишни ўрганади. Бу уларнинг келажакда яхши тарихчи бўлишига ёрдам беради ва таълим жараёнини қизиқарли, ҳар томонлама фойдали бўлишини таъминлайди. таълимнинг касбий йўналишини ҳисобга олган ҳолда ўқув жараёнини ташкил этишга имкон берадиган, шунингдек

талабанинг шахсияти, қизиқишлари, мойиллиги ва қобилиятига эътибор қаратадиган таълим технологияларидан фойдаланишдан иборат¹.

Баркамол шахсни шакллантириш ва ривожлантириш шартларидан бири тарих ўқитишда комплекс ёндашувни қўллаш деб аташ мумкин. “Интеграция” атамаси алоҳида фарқланган қисмларни бир бутунга бирлаштиришни англатади. Улар моддий дунё ёки ижтимоий ҳаётнинг муайян ҳодисалари, томонлари, хусусиятлари тўғрисида илмий ғояларнинг кенг қамровли, мураккаб, диалектик ўзаро боғлиқ тизимини шакллантириш учун турли хил ўқув фанлари мазмунининг ўзаро таъсири, ўзаро боғлиқлиги ва ўзаро боғлиқлиги сифатида қабул қилинади.

Тарихни ўрганишга комплекс ёндашувни қўллаш нафақат турли фанларни, шу жумладан чет тилини ўрганишда мотивацияни кучайишига олиб келади, балки ҳаётнинг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий соҳаларидаги интеграция жараёнлари шароитида касбий фаолиятга тайёргарликни шакллантиришга ёрдам беради. Алоқа воситаси сифатида тарих ўқитишда интеграл ёндашув бадий асар материалларининг сифат жиҳатидан янги танлови асосида ўқув ва когнитив, ўқув ва ишлаб чиқариш ва таълим функцияларини бирлаштиришни ўз ичига олади.

Тарихни ўқитиш жараёнида интеграциялашган таълим технологиясидан фойдаланиш орқали талабаларнинг тизимли фикрлаши ва ижодий фаолиятини ривожлантириш учун шароит яратиш. Ўқув фаолиятини ташкил этиш шакллари, фанлараро кўникма ва кўникмаларни ривожлантириш усуллари ва усулларини бирлаштириш. Жамиятга интеграциялашув шароитида ҳаётини муаммоларни ҳал қилишга ва атрофдаги дунёни еркин бошқаришга қодир бўлган интеллектуал ривожланган, ижтимоий фаол шахсни тарбиялаш.

Талабалар фаолиятини бирлаштириш, улар ўзлари бир хил ҳодисалар, ҳодисалар ҳақидаги фактларни, ҳукмларни таққослашни бошлаганларида, улар ўртасида алоқалар ва нақшларни ўрнатганда, биргаликда ишлаб чиқилган ўқув кўникмаларини (интеграциянинг энг чуқур даражаси) қўллайдилар.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, тарих фани география билан қанчалик яқин бўлса, у шунчалик бадий адабиётдан ҳам ўз аксини топиб келган, шу маънода тарих машғулотларида фақат тарихий фактлар билан эмас, уларнинг ёнида бадий тўқималари билан бирга тақдим қилинса, аввало, талабада фарқлаб олиш кўникмаси, мантиқий ўйлаш малакаси ривожланади, қолаверса, адабиётга ҳам қизиқиши ортади, маълумотларнинг ишончли ёки ишончсиз эканини ажрата олишни ўрганади. Демак, тарих ва бадий адабиётни интеграция қилган ҳолда ўқитиш дарс самарадорлигини оширади.

¹ Клёнова А.В. Интегрированный урок. Волгоград : Учитель, 2009, С 16-17.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Безрукова, В. С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике / В.С. Безрукова. – Екатеринбург, 1994. – 152 с.
2. Белкин, А.С. Компетентность. Профессионализм. Мастерство / А.С. Белкин. – Екатеринбург, 2004. – 188с.
3. Бериулава, М.Н. Теоретические основы интеграции образования / М.Н. Бериулава. – М.: Изд-во Совершенство, 1998. – 192 с. 28. Беспалько, В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько; Ин-т развития проф. образования. – М.: Изд-во Ин-та проф. образования М-ва образования России, 1995. – 336 с.
4. Галицких, Е.О. Интегративный подход как теоретическая основа профессионально-личностного становления будущего педагога в университете: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Елена Олеговна Галицких. – Санкт-Петербург, 2002.–387 с.
5. Косянова, О.М. Интегративный подход к формированию профессиональной коммуникативной компетентности студентов правовых специальностей: автореф. дис. ... док. пед. наук. / О.М. Косянова. – Москва, 2008. – 46 с. 126.
6. Чапаев, Н. К. Педагогическая интеграция: методология, теория, технология / Н. К. Чапаев. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та; Кемерово: Изд-во Кемер. гос. проф.-пед. колледжа, 2005. – 325 с.
7. Клёнова А.В. Интегрированный урок. Волгоград : Учитель, 2009, С.16.